

QUỸ PHÁT TRIỂN KHOA HỌC VÀ CÔNG NGHỆ QUỐC GIA: THÁCH THỨC TRÊN CON ĐƯỜNG PHÁT TRIỂN

TS ĐỖ TIỀN DŨNG

Giám đốc Quỹ Phát triển Khoa học và Công nghệ Quốc gia

Kể từ khi đi vào hoạt động năm 2008, Quỹ Phát triển Khoa học và Công nghệ Quốc gia (NAFOSTED) đã từng bước chứng tỏ được hiệu quả đối với việc nâng cao chất lượng nghiên cứu, xây dựng đội ngũ các nhà khoa học đạt trình độ quốc tế. Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đã đạt được, vẫn còn những thách thức với NAFOSTED trong việc xây dựng và phát triển mô hình mới của cơ quan tài trợ, hỗ trợ hoạt động khoa học và công nghệ (KH&CN).

NAFOSTED được thành lập theo Nghị định 122/2003/NĐ-CP của Chính phủ. Việc hình thành và hoạt động của NAFOSTED thể hiện nỗ lực của Bộ KH&CN trong việc tổ chức thực hiện các nghiên cứu khoa học theo mô hình của các cơ quan tài trợ KH&CN phổ biến trên thế giới. Kể từ khi bắt đầu đi vào hoạt động năm 2008, NAFOSTED đã từng bước chứng tỏ được hiệu quả đối với các hoạt động KH&CN trong việc nâng cao chất lượng nghiên cứu, xây dựng đội ngũ các nhà khoa học trình độ cao và cải thiện thủ tục tổ chức, thực hiện các nhiệm vụ KH&CN.

Cơ cấu tổ chức của NAFOSTED với Hội đồng quản lý, Cơ quan điều hành, Ban kiểm soát và các Hội đồng khoa học tạo nên một bộ máy hoàn chỉnh, có thể chủ động xây dựng cơ chế và tổ chức, thực hiện các hoạt động tài trợ, hỗ trợ một cách đầy

đủ và hiệu quả theo chức năng nhiệm vụ được giao.

NAFOSTED cũng nhận được sự tham gia nhiệt tình của cộng đồng các nhà khoa học trong việc xây dựng cơ chế hoạt động với tôn chỉ đảm bảo cao nhất về chất lượng nghiên cứu. Các hoạt động của NAFOSTED được tổ chức theo phương châm chất lượng, minh bạch, thuận tiện, nhằm tạo ra “sân chơi” cho nhà khoa học theo chuẩn mực quốc tế và đơn giản hóa các thủ tục hành chính.

Phương thức hoạt động và một số kết quả ban đầu

NAFOSTED bắt đầu thực hiện các hoạt động tài trợ đầu tiên với các chương trình nghiên cứu khoa học bao gồm nghiên cứu cơ bản trong khoa học tự nhiên (2009), nghiên cứu cơ bản trong khoa học xã hội và nhân văn (2010) và hợp tác song phương trong nghiên cứu khoa học (2009). Các chương trình hỗ trợ các hoạt động nghiên cứu khoa học như hỗ trợ

tổ chức hội nghị, hội thảo quốc tế ở Việt Nam, hỗ trợ nhà khoa học tham dự hội nghị, hội thảo, thực tập ngắn hạn ở nước ngoài, công bố công trình khoa học cũng được thực hiện từ năm 2009. Bên cạnh đó, NAFOSTED cũng từng bước triển khai mở rộng hoạt động với các chương trình phát triển và ứng dụng công nghệ, bao gồm chương trình phát triển sản phẩm cơ khí trọng điểm (2010), cho vay ứng dụng kết quả nghiên cứu, đổi mới và chuyển giao công nghệ vào thực tiễn (2012) và khuyến khích doanh nghiệp đầu tư vào KH&CN (2013).

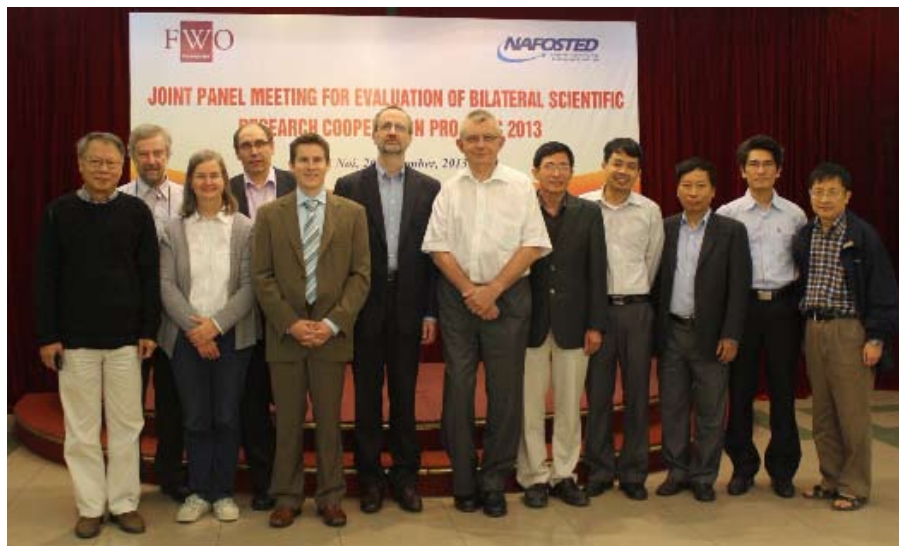
Để đảm bảo chất lượng trong tổ chức đánh giá các nhiệm vụ KH&CN, các Hội đồng khoa học của NAFOSTED được thành lập trên cơ sở trình độ chuyên môn và uy tín đối với cộng đồng căn cứ vào các tiêu chí tường minh về thành tích khoa học và tín nhiệm của các nhà khoa học trong lĩnh vực (thực hiện đối với chương trình nghiên cứu cơ bản trong

khoa học tự nhiên và khoa học xã hội và nhân văn). NAFOSTED cũng tổ chức phản biện quốc tế, đánh giá với hội đồng khoa học quốc tế (thực hiện đối với chương trình nghiên cứu cơ bản trong khoa học tự nhiên và hợp tác song phương) nhằm tăng cường chất lượng và tính khách quan.

Chương trình nghiên cứu cơ bản trong khoa học tự nhiên là một trong những chương trình trọng tâm của NAFOSTED, chiếm tới 60% nguồn kinh phí tài trợ trong giai đoạn vừa qua. Để tiếp cận với chuẩn mực quốc tế về chất lượng nghiên cứu, NAFOSTED yêu cầu đối với các kết quả nghiên cứu thuộc Chương trình phải có công bố quốc tế trên các tạp chí khoa học uy tín. Tiêu chí về công bố quốc tế cũng được áp dụng để đánh giá nhóm nghiên cứu khi xem xét tài trợ các đề tài nghiên cứu trong chương trình này.

Cơ chế tài chính của NAFOSTED được đổi mới theo hướng tập trung vào chất lượng kết quả nghiên cứu, đơn giản hóa thủ tục, linh hoạt trong việc cấp tài chính đối với các nhiệm vụ KH&CN, phù hợp với đặc thù của hoạt động KH&CN.

Sau hơn 5 năm hoạt động cho thấy, các cơ chế quản lý của NAFOSTED đã có những tác động tích cực đối với việc nâng cao chất lượng nghiên cứu và xây dựng đội ngũ các nhà khoa học đạt trình độ quốc tế, góp phần thúc đẩy hoạt động nghiên cứu ở các tổ chức KH&CN. Phương thức tài trợ hướng tới các chuẩn mực quốc tế, minh bạch và bình đẳng trong việc đánh giá tài trợ cũng góp phần tích cực trong việc hỗ trợ các nhà khoa học bắt đầu sự nghiệp nghiên cứu, thu hút đội ngũ cán bộ khoa học trẻ tốt nghiệp tiến sĩ ở nước ngoài trở về làm việc tại các viện nghiên

Hội đồng hỗn hợp Việt Nam và Bỉ đánh giá xét chọn các đề tài song phương Việt - Bỉ năm 2013

cứu, trường đại học trong nước.

Với những đóng góp và thành tựu đạt được nêu trên, NAFOSTED đã nhận được sự đánh giá tích cực từ các cơ quan quản lý KH&CN cũng như sự hưởng ứng của các nhà khoa học có uy tín và các tổ chức KH&CN. Có thể nói, như nhận định của một số nhà khoa học, NAFOSTED đã phần nào tạo nên niềm tin cho cộng đồng khoa học về một môi trường học thuật lành mạnh.

Số công trình khoa học công bố quốc tế trên các tạp chí có uy tín của NAFOSTED tăng bình quân 30% hàng năm, chiếm khoảng 25% tổng số các công bố của Việt Nam trong giai đoạn; số nhà khoa học trẻ (dưới 40 tuổi) chủ trì các đề tài của NAFOSTED tăng nhanh từ 5% năm 2009 lên 60-70% năm 2012, 2013.

Khó khăn và thách thức

Mặc dù đã đạt được một số kết quả bước đầu trong việc tăng cường chất lượng nghiên cứu khoa học, phát triển nguồn lực

KH&CN, vẫn còn nhiều thách thức đối với NAFOSTED trong việc thực hiện và phát triển mô hình mới của cơ quan tài trợ, hỗ trợ hoạt động KH&CN tại Việt Nam:

Thách thức về nhận thức đối với mô hình hoạt động: do là mô hình mới nên có nhiều quan điểm, cách nhìn khác nhau về hoạt động của NAFOSTED. Một số quan điểm chưa phù hợp với bản chất hoạt động của NAFOSTED là một cơ quan tài trợ nghiên cứu khoa học (funding agency), chịu trách nhiệm thực hiện tài trợ nghiên cứu khoa học như một quá trình đầy đủ, đến hiệu quả cuối cùng. Ví dụ có các quan điểm nhìn nhận như quỹ đầu tư tài chính, với việc chú trọng lợi nhuận tài chính và nguồn huy động ngoài ngân sách nhà nước. Cũng có quan điểm xem NAFOSTED chỉ thực hiện cung cấp vốn mà không chú trọng đến hiệu quả thực hiện ngay cả đối với các chương trình tài trợ, hỗ trợ trong chức năng được giao. Thậm chí, NAFOSTED còn được coi là nguồn kinh phí dự phòng, trong đó một số nhiệm vụ KH&CN chưa có các chương trình phù hợp,

được giới thiệu đến NAFOSTED để thực hiện.

Thách thức về môi trường hoạt động KH&CN: cơ chế vận hành của NAFOSTED đòi hỏi đội ngũ các nhà khoa học, các tổ chức KH&CN phải thích ứng với các đòi hỏi cao hơn, khắt khe hơn về kết quả nghiên cứu, quy trình quản lý nhiệm vụ KH&CN, từng bước tiếp cận trình độ KH&CN quốc tế. Ngoài ra, còn có thách thức liên quan đến cơ chế tổ chức thực hiện tài trợ, hỗ trợ KH&CN và cơ chế tài chính cho KH&CN đang thực hiện. Mô hình NAFOSTED chỉ có thể thực sự hòa nhập và phát triển nếu được đặt trong môi trường thuận lợi, trong đó các cơ chế tài trợ, hỗ trợ KH&CN khác cũng được tổ chức thực hiện theo các tiêu chí, nguyên tắc tương đồng. Bên cạnh đó, cơ chế cấp phát kinh phí theo kế hoạch (danh mục đề tài đã phê duyệt) vẫn được áp dụng, dẫn đến hạn chế cơ chế sử dụng, nguồn vốn của NAFOSTED.

Thách thức về nguồn nhân lực: để phát huy hiệu quả trong dài hạn, mô hình NAFOSTED cần được vận hành tốt, có sự nghiên cứu, điều chỉnh cho phù hợp với thực tiễn. Nguồn nhân lực thực hiện quản lý và tổ chức, thực hiện các hoạt động của NAFOSTED cần có đủ kiến thức và kinh nghiệm thực tế để vận hành và đề xuất cơ chế hoạt động phù hợp với điều kiện KH&CN của Việt Nam, để mô hình NAFOSTED thực sự có hiệu quả trong việc nâng cao chất lượng nghiên cứu khoa học và hỗ trợ nguồn nhân lực KH&CN. Năng lực và tính khách quan của các cơ quan quản lý, các Hội đồng khoa học luôn là yếu tố quan trọng nhất, đảm bảo chất lượng tài trợ, hỗ trợ.

Hướng đi tiếp theo

Để tiếp tục phát triển, nâng cao hiệu quả đầu tư cho KH&CN và phù hợp với Luật KH&CN sửa đổi 2013, Bộ KH&CN đã tổ chức sửa đổi điều lệ của NAFOSTED, trình Chính phủ phê duyệt với các đổi mới quan trọng, tạo tiền đề cho việc giải quyết các khó khăn, thách thức đang gặp phải.

Khẳng định mô hình hoạt động, chức năng và nhiệm vụ của NAFOSTED được quy định đầy đủ như một cơ quan tài trợ nghiên cứu khoa học (Quỹ khoa học) với các nhiệm vụ trọng tâm bao gồm tài trợ nghiên cứu khoa học (nghiên cứu cơ bản và nghiên cứu ứng dụng) và hỗ trợ hoạt động nghiên cứu, nâng cao năng lực KH&CN quốc gia. Bên cạnh đó, nhằm đảm bảo nguồn vốn bổ sung cho Quỹ hàng năm phù hợp với chức năng, nhiệm vụ được giao, dự thảo Nghị định cũng đề xuất tăng vốn cấp từ ngân sách nhà nước cho Quỹ hàng năm lên mức tối thiểu 500 tỷ đồng. Mô hình của NAFOSTED được hỗ trợ cả về thể chế và tài chính, sẽ là tiền đề cho việc tăng cường chất lượng và mở rộng quy mô tài trợ, hỗ trợ.

Cơ chế hoạt động của NAFOSTED được đánh giá phù hợp với đặc thù hoạt động KH&CN với cơ chế tài chính tạo nên sự linh hoạt, không bị ràng buộc bởi năm tài chính. Theo dự thảo điều lệ trình Chính phủ, cơ chế tài chính của NAFOSTED được áp dụng, mở rộng đối với các nhiệm vụ KH&CN cấp quốc gia do Bộ KH&CN trực tiếp quản lý. Ngoài ra, về mặt quản lý khoa học, các tiêu chí về chất lượng của NAFOSTED (như tiêu chí công bố kết quả nghiên cứu trên các tạp chí khoa học quốc tế uy tín) đang dần được chấp nhận và áp dụng trong việc tổ chức thực

hiện các nhiệm vụ KH&CN của các trường đại học và viện nghiên cứu. Như vậy, cơ chế hoạt động của NAFOSTED sẽ được áp dụng phổ biến hơn trong môi trường hoạt động KH&CN, tạo điều kiện thuận lợi cho các hoạt động của NAFOSTED trong thời gian sắp tới.

Trong dự thảo Nghị định, các tiêu chí đối với các thành viên thuộc các cơ quan Quỹ và Hội đồng khoa học được quy định nhằm đảm bảo năng lực chuyên môn và uy tín. Đặc biệt, việc lựa chọn thành viên Hội đồng khoa học trên cơ sở thành tích chuyên môn và tín nhiệm của các nhà khoa học, nhà quản lý trong cùng lĩnh vực chuyên môn đã được thể chế hóa. Chế độ đãi ngộ đối với các cán bộ của NAFOSTED cũng được đề xuất trong dự thảo Nghị định nhằm tạo sức hấp dẫn, thu hút cán bộ có năng lực làm việc cho đơn vị.

Việc hình thành và đưa NAFOSTED vào hoạt động đánh dấu một bước tiến quan trọng trong công cuộc đổi mới cơ chế quản lý KH&CN theo Quyết định 171/2004/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ. Sau 5 năm hoạt động, NAFOSTED từng bước tạo được những chuyển biến tích cực trong đổi mới phương thức tổ chức, quản lý hoạt động nghiên cứu khoa học. Các chương trình do NAFOSTED tài trợ đã mang lại bước chuyển biến rõ nét về chất lượng nghiên cứu khoa học và phát triển lực lượng khoa học. Tuy nhiên, để đạt được kỳ vọng về chất lượng hoạt động và góp phần đưa hoạt động KH&CN thực sự hòa nhập với thế giới là cả một chặng đường dài, đòi hỏi nỗ lực của nhiều bên, đặc biệt là sự quyết tâm của các cơ quan quản lý và sự ủng hộ của cộng đồng khoa học ■